

Pléh Csaba

Evolúciók és kultúrák

Már azt is nehéz lenne hagyományos gondolkodásmóddal megmondani, vajon a folyóirat egy tematikus számát tartja-e az olvasó a kezében? Számomra ezt a tematikus kapcsolópontot éppen az adja meg, hogy a különböző műfajú írások mind érintenek egy alapvető kérdéskört: azt, hogy milyen lehetséges oksági, analógiás és a kutatási stratégiát érintő összefüggések vannak az evolúciós rendszerek és a kultúra tanulmányozása között.

Az oksági kérdés Lamarck és Darwin koráig megy vissza, s azóta számos formában visszatér. Vajon a biológiai evolúció mechanizmusai megmagyarázzák-e a kultúra létrejöttét (s talán működésének alapvető paramétereit, s éppen ez lenne Darwin egyik veszélyes gondolata, mint Dennett, 1998 kímelte), vagy a kultúra valami külön szférában lebegő autonóm folyamat? Mindkét felfogás intellektuálisan respektabilis, bár képviselőik sok rosszat mondtak egymásról. (Ennek történeti és filozófiai értékelésére l. Kampis, 2000, mai bemutatására pedig Pinker, 2002). Jelen válogatás megmutatja, hogy a „lágymozzanatok” természettudományos értelmezése és használata, az, amit információs, más területeken kognitív fordulatként, illetve az információkezelő emberalkotta rendszerek eluralkodásaként ismerünk, ezt az oksági kérdést is új módon világítja meg.* Megfogalmazódnak olyan modellek – Szathmáry interjúja is utal ilyen megoldásokra –, amelyek az élővilág és kultúra közt a folytonosságot az információkezelési módok megszervezésében keresik (Donald, 2001). Vannak látszólag apróbb kérdésekből kiinduló oksági folytonossági felfogások is, mint Tomasello (2002), aki a kulturális tanulásban lát egy különleges biológiai átmenetet. Ez maga sajátos biológiai adaptáció lenne, mely azután „tartalma révén” elindítja az önállóvá vált kultúra lavináját. Az evolúció nála nem mint a kultúra ellentéte, hanem mint a kultúraalkotás feltétele jelenik meg. A kultúra teremtett dolog, de maga a kultúrateremtés képessége evolúciós eredetű.

Ez a válogatás jól mutatja az evolúciós modellek és a kultúrákutatók közötti analógiakeresések felélékülését is (Csányi, 1999 a jó forrás ennek elméleti elemzésére). Ennek az analógiakeresésnek kiváló terepe a mémek fogalma, mind azt Dennett ironikus, de mégiscsak elkötelezett tanulmánya és Mund Katalin sokoldalú társadalomtudományi elemzése egyaránt érezteti. Számos módon körbejárhatjuk azt a kérdést, vajon jogos-e genetikai átadás és a gondolatok révén megvalósuló társadalmi integráció esetében azonos mechanizmusokat tételni. Fontos azonban látnunk az akár vitriolos formájában is jogos kritika közepette, hogy ezek az analógiakeresések is jól mutatják az evolúciós ihletés harmadik formáját és hasznát: a tudományos modellek ihlető szerepét. A mai pszichológiában, nyelvészetben, antropológiában – még

akkor is, amikor igen kritikusak vagyunk a kultúra materiális elméletét illetően – a darwini modellek termékeny hipotézisforrásnak bizonyultak. (A magyar irodalomban I. erről Pléh, 2003, valamint Pléh, Csányi és Bereczkei, 2001 köteteit.) Ez a tematikus szám megmutatja, hogy a biológiai tudományos modellek ihlető szerepe a kultúrákutatás egészében is igaz. S talán éppen a mai eszközök keltette kulturális reflexió fogja segíteni a kulturális folyamatok oksági megértését is (Nyíri, 2001).

* Szerkesztőségünk a későbbiekben is kiemelt teret kíván adni az evolúciós gondolkodásnak. Következő számunkban Kolin Péter tanulmányával folytatjuk a most megkezdett diskurzust.

(Szerk.)

IRODALOM

- Csányi Vilmos (1999): *Az emberi természet*. Budapest: Typotex
- Dennett, D. (1998): *Darwin veszélyes gondolata*. Budapest: Typotex
- Donald, M. (2001): *Az emberi gondolkodás eredete*. Budapest: Osiris
- Kampis György (2000): Darwin és a fajok eredete. In: Charles Darwin: *A fajok eredete*. Budapest: Typotex, i-xl
- Nyíri Kristóf (2001, szerk.): *A 21. századi kommunikáció új útjai*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete
- Pinker, S. (2002): *Hogyan működik az elme?* Budapest: Osiris
- Pléh Csaba (szerk., 2002) *Evolúciós pszichológia*. Magyar Tudomány 2002 januári tematikus száma
- Pléh Csaba, Csányi Vilmos és Bereczkei Tamás (2001, szerk.): *Lélek és evolúció*. Budapest: Osiris
- Tomasello, M. (2002): *Gondolkodás és kultúra*. Budapest: Osiris